

bir türü kabul edilmelidir. Bilindiği kadarıyla bu sahanın ilk eseri, Ebû'l-Mecd İsmâil b. Hibetullah b. Bâtîş el-Mevsilî (ö. 655/1257) tarafından telif edilen *el-Beyân 'amme'ttefeke 'aleyhi's-Şeyhân*'dır (Âtîf Efendi Ktp., nr. 599).

Şahîhayn'daki hadisleri olduğu kadar onların râvilerini de bir araya getirmek üzere Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *Tesmiyetü men ahrecheümül-Buhârî ve Müslim* (Beyrut 1407/1987) adlı eseriyle başlattığı çalışma türü gelişerek devam etmiştir (bk. SAHÎHAYN).

BİBLİYOGRAFYA :

Sâgânî, *el-Cem' beyne's-Şahîhayn* (nşr. Eşref b. Abdülmaksûd), Beyrut 1409/1989, nâşirinin girişi, s. 17-19; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XIX, 440; *Tecrid Tercemesi*, I, 262-263; *Keşfü'z-zunûn*, I, 599-600; Brockelmann, *GAL*, I, 458; *Suppl.*, I, 610, 634; Sezgin, *GAS*, I, 132, 142-143, 220; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 173, 179; Şâkir Mahmûd Abdülmün'im, *İbn Hacer el-'Askalânî*, Bağdad, ts. (Dârü'r-Risâle), I, 335.

M. YAŞAR KANDEMİR

el-CEM' BEYNE's-SAHÎHAYN

(الجمع بين الصحيحين)

Humeydî'nin

(ö. 488/1095)

Şahîhayn'ı müsned şeklinde bir araya getiren eseri.

Buhârî ile Müslim'in *el-Câmi'u's-Şahîhî* leri üzerinde yapılan muhtelif çalışma nevilerinden biri de bu iki eseri bir araya getirme (cem') faaliyetidir. Cevzakî (ö. 388/998) ile başlayan ve günümüze kadar değişik hacimlerde ondan fazla eserin yazılmasıyla sonuçlanan bu çalışmaların en güzeli, İbnü'l-Esîr'in de belirttiği gibi Humeydî'nin bu kitabıdır. Tam adı *el-Cem' beyne's-Şahîhayn Şahîhi'l-Buhârî ve Şahîhi Müslim* olan eserde, *aşere-i mübeşşere** başta olmak üzere *Şahîhayn*'da rivayeti bulunan sahâbîler fazilet derecelerine göre sıralandıktan sonra her birinin rivayet ettiği hadisler bir arada topluca verilmiştir. Humeydî *Şahîhayn* üzerine yazılan *müstahrec**lerden faydalanarak bunlardaki bazı rivayetleri de eserine almış, ancak *Şahîhayn*'da olmayan bu rivayetleri kitabına ilâve etmesi sebebiyle Zeynüddin el-İrâkî tarafından tenkit edilmiştir. Müellif, İsmâilî ve Berkânî'nin *müstahrec*lerinde gördüğü bazı bilgileri eserine almakla beraber Buhârî ve Müslim'in rivayetlerinin nerede başlayıp nerede son bulduğunu, ilâvelerin kime ait olduğunu çok defa belirtmiş ve karışıklığa mey-

dan vermemiştir. İbnü'l-Esîr *Câmi'u'l-uşûl*'ünü telif ederken *Şahîh-i Buhârî* ile *Şahîh-i Müslim*'deki hadisler için Humeydî'nin bu eserini esas almıştır.

el-Cem' beyne's-Şahîhayn'in bir kısım yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Lâleli, nr. 437; Yûsuf Ağa, nr. 101; diğer nüshaları için bk. *GAL Suppl.*, I, 578). Eser üzerine bazı şerh ve ihtisar çalışmaları da yapılmıştır. Bunlardan Vezir İbn Hübeyre'nin *el-İfşâh (el-İzâh) 'an me'âni's-şihâh* adlı eseri Muhammed Râgıb Tabbâh tarafından Halep'te basılmıştır (1928). Ziyâeddin Makdisî'ye ait olan *Kelâmü'z-Ziyâ' el-Makdisî 'alâ şey'in min eḥâdisi'l-Cem' beyne's-Şahîhayn*'in bir nüshası ise Zâhiriyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Mecmûa, nr. 85/12). Ayrıca Hasan b. Hattî ez-Zahîr'in *el-İfşâh*'ı ihtisar edip bazı ilâvelerde bulunmak suretiyle *el-Cem'e el-Hücce* adıyla bir şerh yazdığı, İbn Hacer el-Askalânî'nin de *el-Cem'i* ihtisar ettiği bilinmektedir (bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 600).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-uşûl* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût), Beyrut 1403/1983, I, 55; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, I, nâşirinin girişi; XIX, 121; İrâkî, *Fethu'l-muḡîş* (nşr. Mahmûd Rebî), Beyrut 1408/1988, s. 20; *Tecrid Tercemesi*, I, 262-263; *Keşfü'z-zunûn*, I, 599-600; Dihlevî, *Bustânü'l-muhaddişin*, s. 150-152; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 578; a.mlf., "Mayurkî", *İA*, VII, 417; Sezgin, *GAS*, I, 132, 142; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 173; Şâkir Mahmûd Abdülmün'im, *İbn Hacer el-'Askalânî*, Bağdad, ts. (Dârü'r-Risâle), I, 336.

İSMAİL L. ÇAKAN

CEM SULTAN

(ö. 900/1495)

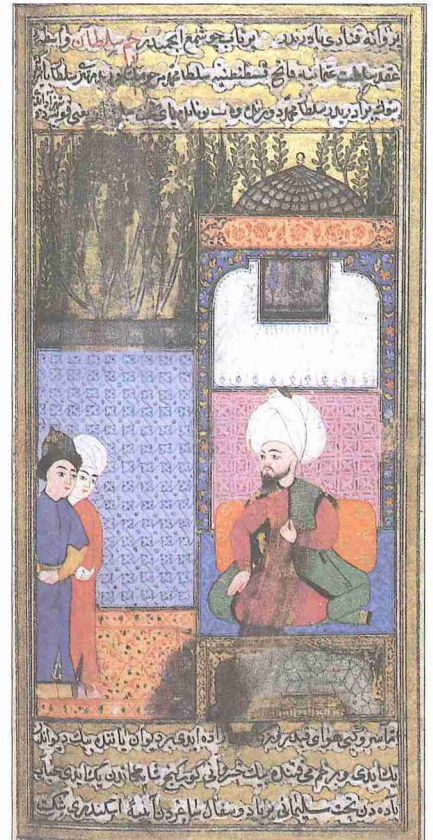
Osmanlı şehzadesi.

Fâtih Sultan Mehmed'in üçüncü oğlu olup 27 Safer 864'te (23 Aralık 1459) Edirne'de doğdu. İki lalası ile birlikte henüz on yaşında iken 1469'da Kastamonu'ya sancak beyi olarak gönderildi. Burada kısa bir süre kaldıktan sonra önce İstanbul'a, oradan da Rumeli'ye gitmesi emredildi. Babasının 1473'te Otlukbeli'de Akkoyunlular'la mücadelesi sırasında mağlûp olduğu yolundaki söylentiler üzerine lalaları Nasuh ve Kara Süleyman kendisine biat ettiler. Ancak bunu duyan Fâtih oğlunu azarladığı gibi lalalarını da öldürttü.

Ağabeyi Şehzade Mustafa'nın Konya'da ölümü üzerine 1474'te sancak beyi olarak oraya gönderildi. Bu görevi sıra-

sında Karamanoğulları ile iyi geçindi ve bu sayede onların gizli emellerini engelleyebildi. Burada etrafına topladığı âlim ve sanatkarlarla mümtaz bir kültür çevresi meydana getiren Cem, babasının ölümü ve Bayezid'in tahta geçmesiyle hak iddiası olarak ortaya çıktı. Babasının taht için kendisini seçtiğini, Bayezid'in haksız olarak başa geçtiğini ileri sürerek ordu topladı ve Bursa'ya gitti. On sekiz gün kadar şehirde kaldı, bu sırada adına para bastırdı, hutbe okuttu ve kendisini padişah ilân etti. Ancak 1481 Haziranında Yenişehir'de ağır bir yenilgiye uğradı; çekildiği Konya'da da yeterince destek bulamayınca Tarsus'a, Mısır sultanından aldığı davet üzerine de Kahire'ye gitti. Kahire'de büyük bir ilgi gördü ve orada kaldığı süre içinde Mekke'ye giderek hac vazifesini yerine getirdi. Anadolu'dan gelen haberler onu taht yolu için tekrar ümitlendirdi. Fakat Ankara sancak beyi Mehmed Bey'in ısrarı ile giriştiği harekât bir sonuç vermedi. 1482'de Karamanoğlu Kasım ile

Cem Sultan'ın *Meşâirü's-suarâ*'daki minyatürü (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 772, vr. 96*)

anlaşıp Konya'yı almaya kalkıştıysa da geri püskürtüldü, taraftarları dağıtıldı. Artık Anadolu'da kalma imkânı ortadan kalkan Cem otuz kadar adamı ile Rodos'a gitti. Bundan sonra bir daha vatanına dönemedi ve böylece maceralı Avrupa hayatı başlamış oldu.

29 Temmuz 1482'de Rodos'a varan Cem Sultan, Rodos şövalyelerinin İsbirtariye reisi Pierre d'Aubusson tarafından büyük bir törenle karşılandı. Cem Sultan şövalyelerin yardımı ile Rumeli tarafına geçmeyi umarken şövalyeler onu Osmanlı Devleti'ne karşı bir koz olarak kullanmayı düşünüyorlardı. P. d'Aubusson papaya, Macaristan ve Napoli krallarına mektup yazarak durumu izah etti ve nasıl bir yol takip edileceğini sordu. İltica haberini öğrenen II. Bayezid ise Rodos şövalyeleriyle anlaşma yolunu seçti. Cem'e yardım edilmemesi için Venedik'le de anlaşılan ve onlara vergi muafiyeti bahşeden II. Bayezid, şövalyelere 40.000 altın vermeyi kabul etti. Şövalyeler Cem'in Rumeli'ye gitme isteğini geri çevirdikleri gibi kontrollerini daha da arttırdılar ve kendisini gizlice Fransa'ya gönderdiler.

15 Ekim 1482'de Savoia dükasına bağlı Villefranche'ye götürülen Cem, veba salgını sebebiyle Nice şehrine gönderildi. Burada dört ay kaldı, bu süre içinde Batı dünyasının sosyal yaşayışına şahit oldu, adı çeşitli söylentilere karıştı. 5 Şubat 1483'te Chambery'e götürüldü. Orada iken Macar kralına yolladığı adamlarının yakalanıp öldürüldüğünü haber aldı. Bu arada II. Bayezid de kardeşi ve Avrupa'nın durumu hakkında bilgi almak için sürekli olarak casuslar gönderiyordu. Cem'in Avrupa'da bulunması ve II. Bayezid'in faaliyetleri, Venedik dahil olmak üzere Macaristan kralı, papa, Napoli kralı ve hatta Memlük sultanının ko-

Pinturicchio'nun
"Disputa di
S. Caterina" adlı
tablosundan
alınan
bir detayda
Cem Sultan -
Vatikan

nu ile ilgilerini canlı tutmaktaydı. Bütün bunları yakından takip eden II. Bayezid, Cem'in sağ olarak iadesi için çeşitli teşebbüslerde bulunuyor, öte yandan başta Barak Reis olmak üzere gizlice gönderdiği adamlarından onun hakkında bilgi almaya çalışıyordu. Bu arada Macar kralı Cem'i kaçırma teşebbüsünde bulunduysa da başarılı olamadı. Memlük sultanı 1487'de 20.000 filori karşılığında Cem'in kendilerine verilmesi teklifinde bulundu. Papa VIII. Innocente bir hacı seferi gerçekleştirmek için Cem'den faydalanmayı umuyordu. Pierre d'Aubusson ile anlaşarak Cem'i Roma'ya getirtti (4 Mart 1489). II. Bayezid durumdan haberdar olunca Cem'i muhafaza altında tutması için şövalyelere vereceği parayı papaya gönderdi. 30 Kasım 1490'da Roma'ya giden Osmanlı elçisi Mustafa Bey, papaya üç yıl için 120.000 altın verdi. Papa Innocente'in ölümünden sonra Fransa Kralı VIII. Charles, Cem'in Napoli'ye sevkini için yeni Papa VI. Alessandro ile anlaştı. Fransa kralı onu siyasî emelleri için bir koz olarak kullanmak istiyordu. Ancak 27 Ocak 1495'te Roma'dan ayrılan Cem, Castel Capuana denilen yerde 29 Cemâziyelevvel 900 (25 Şubat 1495) tarihinde öldü. Onun, elindeki kıymetli rehineyi bırakmak zorunda kalan papa tarafından zehirlendiği rivayet edilmektedir.

Cem'in ölümünü haber alan Bayezid üç günlük yas ilân ettiği gibi gıyâbî cenaze namazını da kıldırtmıştır. Tahnit edilmek suretiyle sadık adamları tarafından Gaeta denilen yerde toprağa verilen cesedi 1499'da Napoli kralı tarafından Osmanlılar'a teslim edilerek Bursa'da Muradiye Camii haziresine defnedilmiştir.

Hayatı oldukça maceralı geçen ve Avrupalı devletlerin siyasî oyunlarına hedef olan Cem Sultan iyi bir şair olup Farsça ve Türkçe iki divanı vardır. Ayrıca adına

birçok eser yazılmıştır. Doğu'da ve Batı'da portreleri yapılmış olan Cem Sultan'ın hayatı sonraki dönemlerde çok ilgi çekmiş, hakkında çeşitli ilmi araştırma yapıldığı gibi roman, piyes ve çizgi romanlara da konu olmuştur. Avrupa literatüründe isminin "Zizim" şeklinde yazılması muhtemelen "Cimcime"den kaynaklanmaktadır.

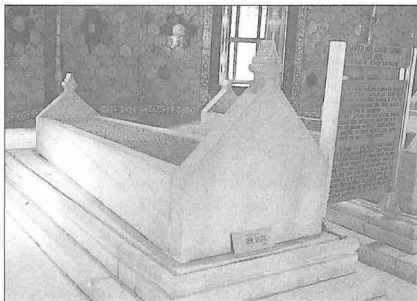
BİBLİYOGRAFYA :

Haydar Bey, "Vakıât-ı Sultan Cem", TOEM ilâvesi (nşr. M. Ârif), İstanbul 1330; Marino Sannudo, *I Diarii*, Venezia 1879, I, 21, 56, 94, 427, 437, 1007; II, 430, 436, 463, 596, 610, 660, 684, 697-698, 700, 714, 734, 1023, 1112; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 290-294; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, 8-40; L. Thuasne, *Djem Sultan, étude sur la question d'Orient à la fin du XVe siècle*, Paris 1892; M. Koman, *Şikâret-nin Karaman Oğulları Tarihi*, Konya 1946, s. 199-204; İsmail Hikmet Ertaylan, *Sultan Cem*, İstanbul 1951; J. Lefort, *Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan'ın Tarihine Katkı* (trc. H. Gonnet), Ankara 1981; G. E. Caretto, *Un sultano prigioniero del Papa*, Venezia 1989; a.mlf., *Cem Sultan. Pellegrino d'Oriente*, Paese (Treviso) 1991; H. Heidenheimer, "Die Korrespondenz Sultan Bajazet mit Papst Alexander VI", *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, V (1882), s. 511-573; İ. Hami Danişmend, "Vakıât'a Nisbetle Gurbetnâme", *Fatih ve İstanbul*, II/7-12, İstanbul 1954, s. 211-270; İbrahim Artuk, "Fatih Sultan Mehmed ve Onu Müteakib Bayezid'le Cem Adına Kesilen Sikkeler", a.e., s. 39; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Cem Sultan'a Dâir Beş Orijinal Vesika", *TTK Belleten*, XXIV/95 (1960), s. 457-483; Şerafettin Turan, "Barak Reis'in Şehzade Cem Meselesine İlgili Olarak Savoie'ye Gönderilmesi", a.e., XXVI/103 (1962), s. 539-555; M. İzzeddin, "Un Prince Turc en France et en Italie au XVe siècle: Djem Sultan", *Orient*, nr. 30 (1964), s. 79-99; Semavi Eyice, "Sultan Cem'in Portreleri Hakkında", *TTK Belleten*, XXXVIII/145 (1973), s. 1-49; Halil İnalcık, "A Case Study in Renaissance Diplomacy, The Agreement between Innocent VIII and Bajazid on Djem Sultan", *JTS*, III (1979), s. 209-230; a.mlf., "Djem", *EI²* (İng.), II, 529-531; A. Gallotta - G. Bova, "Venedik Devlet Arşivi'nde Osmanlı Şehzâdesi Sultan Cem ile İlgili Belgeler" (trc. Mahmut Şakiroğlu), *TT*, V/30 (1986), s. 19-27; M. Cavit Baysun, "Cem", *İA*, III, 69-81.

MAHMET H. ŞAKIROĞLU

Cem Sultan'ın kabri - Muradiye / Bursa

Edebî Yönü. Henüz küçük bir çocukken Edirne Sarayı'nda aldığı özel derslerle Arapça ve Farsça'yı öğrenmeye başlayan Cem'in, 873 (1469) yılında devrin kültür merkezlerinden biri olan Kastamonu sancak beyliğine tayin edildiği sırada on yaşlarında iken gazel yazdığı rivayet edilir. 1474'te Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine sancak beyi olarak gönderildiği Konya'da tahsiline devam eden Cem Sultan, ilim ve kültür faaliyetlerinin yanı sıra silâhşörlük ve binicilik